

Riigikohtu arvamus pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta

1. Maksejõuetuse teenistuse loomine

Loodavale maksejõuetuse teenistusele antud riikliku järelevalve pädevuse puhul on eelnõus sätestamata täpsemad kriteeriumid, millest lähtudes otsustab teenistus riikliku järelevalve tegemise või mittetegemise üle. Seletuskirjas PankrS § 192³ lg 1 juurde on küll märgitud, et eriauditi puhul tuleb kaaluda eriauditi tegemise eelduste olemasolu ja põhjendatust ning ka eelarvelisi võimalusi, kuid ei selgu, kas nende eelduste täidetusel tuleb eriaudit tingimata teha ning millest lähtudes võib sel juhul erandit ka mitte teha. Sama kehtib avaliku uurimise avalduse kohtule esitamise kohta.

Eelnõu seletuskirja (Pankr § 192³ lg 1 juurde) lugedes jääb selgusetuks, kas eriauditi viib läbi teenistus ise või võib teenistus selle tellida väljastpoolt. Seletuskiri räägib nii eksperdi kaasamisest eriauditi läbiviimise, eriauditi tegemisest teenistuse poolt ise kui ka eriauditi tellimisest. Seaduse eelnõu näeb ette ainult võimaluse kaasata eriauditi läbiviimise sõltumatu ekspert (§ 192³ lg 1).

Positiivseks tuleb pidada maksejõuetuse teenistuse loomist ja talle eriauditite korraldamise, pankrotimenetluste avaliku uurimise jmt õiguste andmist, samuti mitmete praktikas probleeme tekitanud küsimuste lahendamist (nt enese mittesüüstamise põhimõtte sätestamine pankrotimenetluses avaldatud teabe suhtes).

2. Maksejõuetuse saabumise eelduse sätestamine ja selle sidumine netovara kaotusega

Leiame, et osaühingu ja aktsiaseltsi maksejõuetuse sidumine netovara kaotusega selliselt, nagu see on ette nähtud eelnõus, on ebaõnnestunud lahendus.

PankrS § 1 lg 3 näeb praegu ette, et juriidilisest isikust võlgnik on maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Eelnõuga on kavas täiendada viidatud sätet teise lausega, mille kohaselt arvestatakse kohustustena ka nõudeid, mis ei ole muutunud sissenõutavaks.

Seletuskirjas on märgitud, et PankrS § 1 lõike 3 muudatuse peamine eesmärk on juriidilisest isikust võlgniku maksejõuetuse hindamise lihtsustamine. Muu hulgas on seda põhjendatud sellega, et võlgnik ise teaks, millal ta peab võtma tarvitusele abinõud maksejõuetuse ületamiseks (ja maksevõime taastamiseks) või millal tuleb esitada pankrotiavaldus.

Samadel põhjendustel on eelnõuga kavas täiendada PankrS § 31 lg-ga 1², mille kohaselt eeldatakse osaühingust või aktsiaseltsist võlgniku maksejõuetust, kui:

- 1) osaühingul on netovara (bilansi aktiva üldsumma miinus passivas näidatud kohustuste üldsumma) järel vähem kui pool osakapitalist või seaduses sätestatud osakapitali minimaalsest suurusest;
- 2) aktsiaseltsil on netovara vähem kui pool aktsiakapitalist või seaduses sätestatud aktsiakapitali minimaalsest suurusest.

Ühelt poolt on arusaadav, et sellise eeldusega püütakse lihtsustada maksejõuetuse aja kindlaksmääramist. Samas paneb see kapitaliühingute juhid väga keerulisse olukorda, kuna netovara kaotuse järel loetakse juhatuse liikmed sisuliselt automaatselt (väga lühikese aja möödudes) pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustust rikkunuks.

Ka ühinguõiguse revisjoni käigus analüüsiti kõnealust küsimust, täpsemalt bilansitesti kehtestamise põhjendatust ja leiti, et bilansitesti eeliseks on selle lihtne rakendamine, kuid puuduseks on see, et vaatamata oma lihtsusele ei pruugi bilansitest näidata õigeid seoseid maksejõuetusega. Samuti jõuti ühinguõiguse revisjoni käigus järeldusele, et selline formaalne

test ei anna tegelikult täielikku vastust küsimusele, kas teatud konkreetset hetkel peaks ühing esitama pankrotiavalduse või mitte. Leiti, et enne, kui niisugust testi rakendada, tuleks väga põhjalikult analüüsida selle võimalikke negatiivseid tagajärgi, näiteks ettevõtluskeskkonna ebakindlamaks muutumist ja majanduslikult funktsioneerivate äriühingute lõpetamisele suunamist. Ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsioonis märgiti, et kaaluda tuleb kahte eesmärki: esiteks ettevõtluskeskkonna atraktiivsust ning selle lihtsust, selgust ja ettenähtavust ning teiseks võlausaldajate kaitset. Kui soovida panna rõhku esimesena nimetatud eesmärgi saavutamisele, siis ei saa sellega samal ajal kaasneda selliste abinõude kehtestamine, mis küll kaitseks võlausaldajaid, kuid samal ajal muudaks ettevõtjate jaoks õigusliku olukorra keerukaks ning raskesti prognoositavaks ja ühtlasi muudaks ebamääraseks ärilise kaalutluse reegli kohaldamisala, mis on juhtorgani liikmete vastutuse kohaldamise peamine mõõdupuu. Samuti märgiti, et ükski test ei aita ära hoida pahatahtlikke pankrotte ja et senine praktika näitab selgelt, et netovara nõuetele mittevastavad ühingud võivad probleemivabalt tegutseda aastaid, kuid pahatahtlikkuse korral võib nõuetele vastava omakapitaliga ühing pankrotistuda tundidega.¹

Lisaks eelnevale tuleb arvestada ka sellega, et ühinguõiguse revisjoni käigus valminud äriseadustiku muutmise seaduse eelnõuga on kavas loobuda nõudest, mille kohaselt peab osahingut osakapital või aktsiaseltsi aktsiakapital olema vähemalt pool seaduses sätestatud kapitali minimaalsest suuruselt.

Kehtiv äriseadustik näeb ette, et netovara peab olema

- 1) vähemalt pool aktsia- või osakapitalist ja
- 2) vähemalt seaduses sätestatud miinimumkapital.

Teist kriteeriumi (netovara vastavus seaduses sätestatud miinimumkapitalile) ei ole ette nähtud üheski teises riigis ja vaid Eesti õiguses on miskipärast kehtestatud kõrgemad nõuded. Kui pankrotiseaduses nähakse ette, et ühing on maksejõuetu olukorras, kus osa- või aktsiakapital on väiksem kui seaduses sätestatud minimaalne kapitali suurus, siis oleks maksejõuetu ja peaks esitama pankrotiavalduse iga selline ühing, mis alustab majandustegevust ja kasutab sissemakstud kapitali ühingu tegevuse käivitamiseks. Selline olukord on ilmselgelt ebamõistlik.

Sama suured probleemid on bilansitesti sidumisel kohustusega esitada pankrotiavaldus ka üldisemalt. Näiteks muutuks sel juhul juhatuse kohustus kutsuda netovara kaotuse korral kokku osanike koosolek või aktsionäride üldkoosolek sisuliselt mõttetuks. Selleks, et juhatuse saaks olla kindel, et tema suhtes ei kohaldata vastutust, peaks ta mitte kutsuma kokku koosoleku, et olukorda lahendada püüda, vaid pigem esitada igaks juhuks hoopis pankrotiavalduse. Makseraskustest väljumise võimaluste otsimise asemel peab juhatuse sisuliselt asuma ühingu likvideerimisele. Ka see ei aita kaasa majanduskeskkonna stabiilsusele.

Kokkuvõttes ei ole keegi analüüsinud, mida niisuguse jäiga eelduse kehtestamine annab. Muidugi on juhatuse liikmel võimalik seaduses sätestatud eeldus ümber lükata, aga isiklik vastutus ühingu ees (ja kuna pankrotiavalduse esitamise kohustus on mh ka võlausaldajaid kaitsev kohustus, siis ka vastutus võlausaldajate ees) on juhatuse liikmete jaoks piisavalt negatiivne ähvardav tagajärg, et mitte jääda lootma võimalusele maksejõuetuse eeldus ümber lükata, vaid esitada igaks juhuks kohe pankrotiavaldus.

Tundub, et kõnealuse muudatusega on soovitud reguleerida n-õ keskmise Eesti ühingu probleemi ja vältida pahatahtlikku venitamist pankrotiavalduse esitamisega. Seejuures on aga ära unustatud see, et maksejõuetuse eeldus netovara kaotusel hakkab ühtmoodi laienema kõigile ühingutele, sh börsiühingutele või ka muudele suurtele äriühingutele, ja nende tegevuse

¹ Ühinguõiguse revisjoni analüüs-kontseptsioon, lk 37–38.

seiskamisele suunatud toimingud (aga pankrotiavalduse esitamine on just selline toiming) võivad kaasa tuua märkimisväärseid majanduslikke ja ühiskondlikke probleeme.

3. Määruskaebuse esitamise võimalus pankroti väljakuulutamise kohta tehtud määruse peale

Eelnõuga on mh kavas piirata pankrotimääruse edasikaebamise võimalust, nähes ette ühekordse kaebeõiguse. Kehtiva seaduse järgi on pankrotimääruse peale võimalik kaevata esiteks ringkonnakohtusse ja seejärel ringkonnakohtu määruse peale ka Riigikohtusse (PankrS § 32 teine lause). PankrS § 32 muudatusega piiratakse menetlusosaliste kaebeõigust pankrotimääruse peale määruskaebuse esitamisel, välistades määruskaebuse esitamise võimaluse ringkonnakohtu määruse peale. Leiame, et kaebeõiguse sellise piirangu kehtestamist tuleks täiendavalt kaaluda ja kaebeõigus Riigikohtusse võiks pigem säilida.

4. Allutatud laenude regulatsiooni kehtestamine

Eelnõu seletuskirja kohaselt on kavas allutada omanike antud laenud teiste võlausaldajate nõuetele võlgniku pankrotimenetluses.

Iseenesest on tegemist õige lähenemisega, kuid paraku on eelnõu läinud kaugemale kui seletuskiri ja PankrS § 153 lg 7 p 2 kohaselt allutatakse mitte ainult omanikulaenud, vaid ka võlgniku juhatuse liikme antud laenud. Juhatuse liikme laenu allutamise vajadust on võimatu millegagi põhjendada, eriti arvestades sellega, et juhatuse liikme õiguslik seisund ühingus võib olla väga erinev sõltuvalt sellest, kas tegu on nn omajuhtimisel ühinguga või võõrjuhtimisel ühinguga. Esimesel juhul on juhatuse liikmeks osanik (aktsionär) ja sellises olukorras saaks laen olla allutatud siiski vaid põhjusel, et isik on osanik või aktsionär ehk see, kes peaks ühingu kapitaliseerima. Asjaolul, et ta on samal ajal ühingu juhatuse liige, ei ole tähendust. Kui aga tegu on võõrjuhtimisel ühinguga (st juhatuse liige ei ole osanik ega aktsionär, vaid keegi väljastpoolt ühingut), siis ei ole mingit põhjust tema laenu allutada, kuna osanikuks või aktsionäriks mitteoleval juhatuse liikmel ei ole ühingu kapitaliseerimise kohustust. Kogu laenude allutamise eesmärk tuleneb asjaolust, et osanikud ja aktsionärid ei tohiks maksejõuetuse olukorras hiilida mööda oma kohustusest ühingu kapital taastada ega saada pankrotimenetluses tavaliste võlausaldajatega samasuguseid õigusi. Juhatuse liikmele sellised piirangud ei laiene.

5. Halduri tasu määramise korra muutmine

Seletuskirja kohaselt on uue regulatsiooni eesmärk muuta halduri tasu lihtsaks ja arusaadavaks, mistõttu on eelnõuga kavas näha ette tunni- ja toimingutasude duaalsüsteem. Muudatuste tulemusel peaks halduri tasu muutuma väidetavalt läbipaistvamaks ja prognoositavamaks.

Seletuskirja üks rõhuasetusi tundub olevat sellel, et haldurid peaksid olema senisest paremini (õiglasemalt) tasustatud. Nimelt on seletuskirjas mh märgitud, et tasu peab olema nii suur, et võimekad isikud, kellel on ka majandusalane töökogemus, oleksid huvitatud pankrotihalduri tööst. Sellega, et uus tasustamissüsteem peaks tagama halduritele võimaluse saada senisest suuremat tasu, ei saa nõustuda. Oleme seisukohal, et väide, mille kohaselt halduri tasud praegu ei motiveeri, ei ole õige.

Eesmärk anda kohtule võimalus määrata halduritele senisega võrreldes suuremaid tasusid, ei ole kohane reformi eesmärk ja see pole kooskõlas võlgnike ega võlausaldajate huvidega.

Seletuskirjas on märgitud ka seda, et menetluse kulukus, sh halduri tasu suurus, peaks olema prognoositav juba menetluse alguses ja selleks peab haldur menetluse alguses esitama mittedividuua eelarve. Ebaselgeks jääb selle eelarve tähendus, kuna kokkuvõttes selgub ikkagi alles menetluse vältel, kui palju selle peale tegelikult kulub.

Ka tunnitaspõhine süsteem ei aita muuta tasu suurust läbipaistvamaks, kuna tegeliku aja kontrollimine, mis halduril on menetluse peale kulunud, on sisuliselt võimatu. Lisaks suurendab see ebamõistlikult kohtu koormust tasu mõistlikkuse hindamisel, mida on praegu selgelt näha tsiviilasjas väljamõistetavate menetluskulude kindlaksmääramisel – ka seal lähtutakse tunnitaspõhisest arvestusest. Kokkuvõttes on uue tasusüsteemi tulemuseks see, et mida loovamalt haldur oma tunde kirja panna oskab, seda suurema tasu ta saab.

Küsitav on seegi, miks on võrdlusmäärade kehtestamisel eeskujuks võetud just Saksa õigus. Kuigi Eesti õiguse loomisel on Saksa õigus olnud normide kujundamisel eeskujuks, ei saa tasu suuruse eeskujuks võtmist pidada põhjendatuks, kuna Eesti ja Saksa majanduskeskkond, elatustase ja töötasud on väga erinevad.

Kokkuvõttes ei ole usutav see, et halduri tasu muutuks uute reeglite järgi olulisel määral läbipaistvamaks ja ettenähtavamaks. Kuna lisaks kindlate toimingute eest määratavale tasule ja tunnitasule on muudatustega kavas näha ette ka nn võrdlusmäärad, millest suuremat tasu haldur ei peaks saama, siis võib prognoosida, et haldurid hakkavad oma töötunde kirja panema ja kulusid kalkuleerima just nii, et nad saaksid maksimaalse võimaliku tasu. Nagu öeldud, on kohtul väga keeruline tunnitaspõhist arvestust kontrollida.

6. Häälte määramine ja selle vaidlustamine

Nõustuda tuleb seletuskirjas märgituga, et võlausaldajate häälte määramine on kehtiva seaduse järgi koormav ja aeganõudev ning et praegune mitmetasandiline süsteem on aeganõudev, kuid poolte õiguste kaitse seisukohalt vajalik. Seletuskirjas on märgitud, et kehtivas õiguses on ebaselge, kui kiiresti peab kohus kaebuse lahendama, ja et menetlust saab kiirendada nii, et seaduses tuleb näha ette tähtaeg, mille jooksul peab kohus lahendama vaidluse häälte üle. Eelnõuga on kavas muuta PankrS § 82 lg-t 4 ja näha ette, et *kui üldkoosolekul osalenud võlausaldaja ei nõustu talle halduri poolt määratud häälte arvuga või kui talle määratud häälte arvu vaidlustab teine võlausaldaja, määrab häälte arvu üldkoosolekul osalev kohtunik, tehes selle kohta määruse. Üldkoosolekul osalev kohtunik teeb vastava määruse samal koosolekul või kui see pole võimalik, hiljemalt järgmisel tööpäeval. Määruse peale võib esitada määruskaebuse. Ringkonnakohus lahendab määruskaebuse 15 tööpäeva jooksul selle saamisest arvates.*

Leiame, et tegemist on selgelt ebamõistlike tähtaegade kehtestamisega kohtule ja tegelikkuses ei ole kohtute töökoormust arvestades tõenäoliselt võimalik nende tähtaegade järgimist tagada. Eriti ebamõistlik on nõuda ringkonnakohtult määruskaebuse lahendamist viieteistkümne tööpäeva jooksul.

7. Nõuete kirjalik kaitsmine ja kõigi nõuete seotud vaidluste lahendamine ühes ja samas (hagita) menetluses

Eelnõuga tehakse ettepanek muuta nõuete kaitsmine kirjalikuks ja viia nõuete tunnustamine hagita menetlusse. Muudatuse tulemusel peaks nõuete kaitsmine edaspidi olema kiirem ja põhjustama vähem vaidlusi. Sisuliselt soovitakse praegune, nõuete sisulisele selgeksvaidlemisele suunatud kord asendada lihtsustatud kiirmenetlusega.

Menetluse efektiivsemaks ja kiiremaks muutmine on iseenesest õige eesmärk. Samuti on õige see, et nõuete kaitsmise vaidlused on praegu aeganõudvad ja nende menetlemine pikendab märkimisväärselt pankrotimenetlust.

Samas ei ole uus regulatsioon meie hinnangul õnnestunud. Võlausaldajate nõuete olemasolu kindlakstegemine on nii võlgniku kui ka võlausaldajate õiguste kaitse seisukohast väga olulise tähendusega, kuid pakutavate muudatustega saavutatakse praeguse olukorraga võrreldes teine

äärmus – kõik tähtjad on väga lühikesed ja selles olukorras on tõsine oht, et nõude tegeliku olemasolu sisulise kontrollimiseni ei jõutagi.

Põhjendustega vastuväited tuleb haldurile esitada 15, maksimaalselt 30 päeva jooksul arvates (ilmselt?) teate avaldamisest AT-s (eelnoü § 101¹ lg 3), vastamiseks on samuti aega 15–30 päeva (sama paragrahvi lg 5). Veel 30 päeva on halduril aega nõuete nimekirja vormistamiseks ja kohtule esitamiseks. Seejärel on kohtul § 100³ lg 1 järgi aega nimekirja kinnitamiseks 30 päeva. Nimekirja kinnitamine 30 päeva jooksul tähendab meie arvates seda, et sisulisi vaidlusi nõude tegeliku olemasolu või puudumise üle selle tähtaja jooksul lahendada ei saa ja seega on nõuete tunnustamine (= nimekirja kinnitamine) vaid formaalne. Seda ei saa õigeks pidada. Ebaselgeks jääb, kas pakutava regulatsiooni väljatöötamisel on analüüsitud ka seda, kuidas on nõuete kaitsmine korraldatud teistes riikides ning kas ja milliseid eeskujusid on eelnõus väljapakutud normide loomisel kasutatud.

Eelnõus sisalduv PankrS § 100³ lg 1 sätestab järgmist: *Kohus lahendab võlausaldajate nimekirja kinnitamisel nimekirja juurde esitatud vastuväited, seisukohad, taotlused ja avaldused sisuliselt, määrab nõuete rahuldamisjärgud ja jaotised ning kinnitab võlausaldajate nimekirja 30 päeva jooksul selle saamisest arvates kohtumäärusega. Menetlusosalised võivad esitada hagimenetluses lubatud tõendeid. Kohus omal algatusel tõendeid ei kogu.*

Eelnevast nähtub, et muudatusega on kavas teha nõuete kaitsmisest (= võlausaldajate nimekirja kinnitamisest) omalaadne pankrotimenetluse-sisene hagita menetlus, kuid samas nähakse ette, et kohus ise tõendeid ei kogu. Kuna tõendite omal algatusel kogumine ei ole ainud hagita menetluse eripära, tekib küsimus, milliseid muid hagita menetluse sätteid kohaldatakse või siis ei kohaldata (nt istungi pidamine või üksnes ärakuulamine, menetluses esitatud taotluste tõlgendamine, menetluskulude jaotamine, määruse teatavakstegemine vs. kättetoimetamine jmt).

Kokkuvõttes tekitab küsitavusi ka kõigi nõuete olemasolu hindamine ühes menetluses. See muudab menetluse väga mahukaks, mis omakorda ei pruugi etteantud lühikeste tähtaegade tõttu võimaldada lahendada nõuetega seotud vaidlusi õigesti.

8. Kohtu pädevus avalik-õiguslike nõuete tunnustamisel

Riigikohus ei pea põhjendatuks PankrS muudatust, mille järgi avalik-õiguslikust suhtest tekkinud nõuete tunnustamise üle peetavate vaidluste lahendamine antakse pankrotimenetluses halduskohtu asemel maakohtu pädevusse (sellega on otseselt seotud eelnõu § 1 p 109, aga ka eelnõus PankrS §-de 3 ja 4 muudatusi puudutavad sätted).

Nõustuda ei saa seletuskirjas (p 2.16) märgituga, et kehtiv õigus ja kohtupraktika erinevad. Riigikohtu üldkogu on asjas nr 3-2-1-82-14 kehtiva PankrS tõlgendamisel leidnud, et vaidlusi maksunõuete tunnustamise üle pankrotimenetluse korral on pädev lahendada halduskohus. Üheks peamiseks põhjuseks sellise tõlgenduse juures oli soov vältida sama maksunõude osas vastuolulise praktika tekkimist, kui ühel juhul menetleda maksunõuet halduskohtus ja teisel maakohtus. Üldkogu leidis, et sama maksunõude üle vaidluse lahendamisel ühel juhul halduskohtus ja teisel juhul maakohtus ei ole mõistlikku põhjendust. Nii menetlusökonomilistel kaalutlustel kui ka õiguskindlama praktika kujundamise huvides on, et vaidlused maksunõude tunnustamise üle pankrotimenetluses lahendataks halduskohtus, kus lahendatakse maksuvaidlusi halduskohtumenetluses kehtivate normide ja põhimõtete järgi ning rakendades vastavaid materiaalsoiguslike norme. Maksuvaidluse lahendamine halduskohtus tagab eelduslikult õigusvaidluse kiirema lahendamise, kohtumenetluse vastavuse õigussuhte erisustele ja ühtse kohtupraktika väljakujunemise. Üldkogu märkis eelviidatud lahendis lisaks, et alates 1. jaanuarist 2010 kehtiv pankrotiseadus reguleerib avalik-õiguslikest suhetest tekkinud nõuete tunnustamise vaidluste lahendamist ebapiisavalt.

Arvestades üldkogu otsuses toodud, oleks põhjendatud täpsustada pankrotiseaduses avalik-õiguslikest suhetest tekkinud nõuete tunnustamise vaidluste lahendamise korda. Eelnõus pakutud lahendus on vastupidine Riigikohtu üldkogu seisukohtadele ja toob paratamatult kaasa olukorra, kus nt maksuvaidlusi hakatakse edaspidi lahendama sõltuvalt pankroti väljakuulutamise hetkest kas halduskohtus või maakohtus. Samuti võib tekkida olukord, kus isegi sama maksuotsuse üle käivad pankrotimenetluse ajal vaidlused erinevates kohtutes. See lahendus ei ole hea menetlusökonoomia ja ühtse kohtupraktika kujundamise seisukohalt. Samuti ei ole näha, kuidas selline olukord võiks kaasa aidata pankrotiseaduse eelnõu eesmärkide (pankrotimenetluse kiiremaks ja efektiivsemaks muutmise) saavutamisele.

Veenvad ei ole eelnõu seletuskirjas (Pankr § 4 täiendamine lõikega 5, lk 53) toodud viited sellele, et teatud avalik-õiguslikes suhetes tekkinud vaidluste lahendamine on antud maakohtu pädevusse. Seletuskirjas nimetatud juhtudel ei teki maa- ja halduskohtutel konkreetsete vaidluste lahendamisel topeltpädevust.

9. Pärandvara pankrotimenetlus

Seletuskirjas on täpsustatud PankrS § 1 lg 4 sõnastust, et viidatud on PärS § 142 lg 1 p-s 1 nimetatud nõuetele ja välditud viitamist PärS § 142 lg 1 p-s 2 nimetatud nõuetele, sest mõeldud on kõigi võlausaldajate nõudeid, mitte üksnes nende nõudeid, kes on üleskutsemenetluses tähtjaks nõude esitanud. Järgnevalt on toodud küsimused, mis eelnõu ja seletuskirjaga võiksid lahenduse saada.

9.1. Kas PärS § 142 lg 1 p 1 nõuete täitmise eest on pärija vastutus pärast inventuuri piiratud üksnes pärandvara väärtusega või vastutab pärija nende kulude eest ka enda isikliku varaga?

- Kui inventuuri enne pärandvara pankrotiavaldust tehtud ei ole, kas siis vastutab pärija pärandvara pankroti korral üksnes pärandvara väärtusega või vastutab pärija nende kulude eest ka enda isikliku varaga
- Kui pankrotiavaldus on esitatud, kas siis vastutab pärija pärandvara pankroti korral üksnes pärandvara väärtusega või vastutab pärija nende kulude eest ka enda isikliku varaga.
- Selguse tagamiseks oleks vajalik täpsustada ka PärS § 143 lg 1 p 1 kulude erisätteid ja kõrvaldada vastuolud.
- Täpsustada tuleks ka see, millised varamassid vastutavad testamenditäitja tasu ja kulude (PärS § 84) eest. Praktikas on lahknevad seisukohad selle osas, kas testamenditäitja tegutseb ameti- või esindusteooria kohaselt. Sellest sõltuvad ka vastutavad varamassid.

Eelneva täpsustamine on vajalik pärandvara maksejõuetuse hindamisel. Kui pärija vastutab igal juhul enda isikliku varaga, kajastuks pärandvara n-ö aktiva poolel pärandvara nõue pärija vastu ning see võiks pärandvara maksejõuetuse välistada. Pärijate vastutust PärS § 143 lg 1 p 1 kohustuste ja testamenditäitja tasu ja kulude (PärS § 84) eest reguleerivad PärS § 151 (peamiselt kaaspärijate sisesuhtes) ning erisätteid:

- pärandaja matusekulud (PärS § 131),
- perekonnaliikmete ühe kuu ülalpidamiskulud (PärS § 132),
- pärandvara valitsemise kulud (PärS § 112 lg 4; § 114),
- inventuuri tegemise kulud (PärS § 139 lg 8 (?); KTS § 49 lg 1),
- testamenditäitja tasu ja kulud (PärS § 84).

Matusekulud. Sõnaselgelt näib pärija vastutus olevat täiendavalt ka isikliku varaga, võimalik mh ka sõltumata inventuurist või pankrotist matusekulude kandmisel (PärS § 131 lg 1) „*Kui pärandvarast ei piisa pärandaja matuse kuludeks, kannab pärija need kulud oma arvel.*“

Perekonnaliikmete ülalpidamine ühe kuu jooksul. PärS § 132 viitab, et sõltumata inventuurist või pankrotist peaks siin olema pärija vastutus piiratud pärandvaraga „*saada pärandi arvel ülalpidamist*“.

Pärandvara valitsemise kulud. PärS § 114 kohaselt peaks pärija vastutuse olema sõltumata inventuurist või pankrotist piiratud pärandvara väärtusega „*õigus saada pärandvara valitsemise eest pärandi arvel tasu*“.

Inventuurikulud. On kaks vastuolulist reeglit PärS § 139 lg 8 ja KTS § 49 lg 1. Esimese sätte kohaselt on pärija vastutus piiratud pärandvara väärtusega, teise kohaselt peaks kulud kandma pärija, ebaselge kas lisaks pärandvarale ka enda isikliku vara arvel (KTS § 49 lg 1 *pärimismenetluses pärandi inventuuri tegemisel on kohtutäituri tasu maksmiseks kohustatud isik pärija*).

Testamenditäitja tasu ja kulud. Kui testamenditäitja ei esinda pärijaid, vaid tegutseb enda nimel ametist lähtuvalt, siis ei peaks pärijate isiklikku vastutust testamenditäitja toimingutest tekkima. PärS § 84 viitab, et vajalikud kulutused, mida testamenditäitja on oma kohustuste täitmiseks teinud, *hüvitatakse pärandi arvel*. Sätte praegusest sõnastusest tulenevalt ei peaks pärija sõltumata inventuurist või pankrotist kunagi enda isikliku vara arvel testamenditäitja tasu ja kulusid katma, samas näib, et notarid on seni lähtunud pigem esindusteooriast.

9.2. Kuidas kohaldub pärija vastutus „pärandvara väärtusega“ pärandvara pankrotimenetluses?

- Millest lähtudes pärandvara ja pankrotivara koosseis määratakse?
- Kuidas pärandvara maksejõuetust hinnatakse?
- Millise aja seisuga pärandvara väärtust pärandvara pankroti korral hinnatakse?

PankrS § 1 lg 4 viitab maksejõuetuse sisustamisel olukorrale, mil „pärandvara arvel ei ole võimalik nõudeid rahuldada“, samas kui PärS § 143 lg 4 viitab „pärandvara väärtusele“. Eelnõust tundub, et pärija vastutuse arvestusliku piiramise mudelist soovitakse lähtuda ka pärandvara pankroti korral (PärS § 143 lg 1 ja selle laiendamine pankrotile lg 4 kaudu).

Erinevalt tavapärasest pankrotimenetlusest saaksid võlausaldajate nõuded pärandvara pankrotimenetluse puhul rahuldatud ka siis, kui pärija peaks kõik nõuded enda isikliku vara arvel kandma. Seetõttu on pärandvara pankrotimenetluse keskne eesmärk pärija vastutuse piiramine, pärandaja ja pärija varamasside lahutamine ning pärandvara võlausaldajate nõuete lõplik lahendamine.

Kaaluda võiks, kas pärandvara pankroti korral jääda ka pärija vastutuse arvestusliku piiramise mudeli juurde. Sellise lähenemise problemaatilisusele on viidatud analüüsis (lk 30–31).

Pärandvara ebapiisavus nõuete rahuldamiseks saaks olla pärandvara maksejõuetuse aluseks, kui pärandvara pankroti tagajärg oleks pärija ja pärandaja varamasside esemeline lahutamine (*cum viribus hereditatis*). Pärija vastutuse arvestuslikul piiramisel pärandvara pankroti korral peaks võlausaldajate nõuete rahuldamiseks jääma pärandvara väärtus. Ebaselge on, kuidas seda saavutada, kuidas maksejõuetust hinnata ja kuidas pankrotivara mõistet sisustada.

- Kuidas ja millise aja seisuga hinnata pärandvara väärtust, kui pärandi inventuuri ei ole läbi viidud?
- Kui pärandi inventuur on tehtud, siis milline on pärandvara pankrotimenetluses aluseks võetav pärandvara väärtus?
- Pärandvara väärtuse kindlaks määramine on vajalik, sest sellest sõltub pärija vastutuse ulatus, sellest lähtudes moodustub pankrotivara, sellest lähtudes tuleks hinnata pärandvara maksejõuetust?

- Kuidas sisustada pärandvara maksejõuetust, arvestades pärija vastutuse arvestuslikku piiramist inventuuri ja/või pankroti korral?

Pärandi inventuuri puhul lähtutakse sellest, et pärandvara väärtuse (aktiva ja passiva) hindamisel võetakse aluseks pärandi avanemise aeg ehk pärandaja surma hetk (PärS § 139 lg 5). Kuivõrd PankrS § 143 lg-s 4 paikneb viide PankrS § 143 lg-le 1 – kas see tähendab, et pärandvara väärtust ja maksejõuetust hinnatakse ka sarnaselt inventuuriga lähtudes pärandi avanemise ajast.

Kui viidata üksnes pärandvarale (PankrS § 1 lg 4 ja § 108 lg 2¹), siis peaks pankrotivara hulka kuuluma kõik esemed, mis kuulusid pärandajale enne surma. Pärija ja pärandaja varamasside arvestusliku lahutamise korral käsitatakse aga sihtvarana võlausaldajate nõuete rahuldamiseks vaid n-ö aktivasse kuulunud pärandvara väärtust, esemeliselt oleksid pärija ja pärandaja vara endiselt segunenud. Nt kui inventuuris leitaks, et pärandaja vara väärtus 2015. aastal pärandaja surma hetkel oli 100 000 eurot, piirduks pärija vastutus 100 000 euroga, mitte pärandvarasse kuulunud esemetega.

Kuna arvestusliku pärandaja ja pärija vara lahutamise korral on sihtvara võlausaldaja nõuete rahuldamiseks, seega ka pankrotivara on arvestuslik, siis oleks PankrS § 108 lg 2¹ määratlus ebatäpne. Vara väärtuse vahepealse tõusu saaks endale pärija. Nt kui pärandaja surma ajal 2015. a oli pärandvara n-ö aktiva väärtus 100 000 eurot, kuid 2019. a on see 130 000 eurot, saaks sihtvarana pärandvara pankrotivõlausaldajate nõuete rahuldamiseks kasutada pärandvaras olnud esemeid 100 000 euro ulatuses.

Kui pankrotivara tekib üksnes arvestusliku lahutamise kaudu, tekitab küsimusi juba pankrotivara valitsemine (vt ka analüüsi lk 30–31). Kui pankrotivara koosneb segunenud pärija (miks mitte nt kaheksa pärija) ja pärandaja varamassist, siis millises ulatuses ja millistele esemetele läheb arvestusliku lahutamise korral haldurile üle PankrS § 35 lg 1 p 2 ja § 36 lg 1 või lg 6 mõttes vara valitsemise õigus?

9.3. Millisel juhul oleks pärandvara maksejõuetus ajutine?

Eraldi küsimus on, millest lähtuda pärandvara väärtuse hindamisel, kui inventuuri pole tehtud. Eespool sai märgitud, et inventuuri puhul on arvestusliku mudeli kohaselt pärandvara väärtuse hindamise lähtealus pärandaja n-ö aktiva ja pärandvaral lasuvate kohustuste hulk pärandaja surma hetkel. Kui ka inventuur tehakse erinevatel aegadel esitatud pärijate avalduste alusel, kajastatakse pärandvara koosseis (aktiva ja passiva) ikkagi pärandaja surma aja seisuga.

Kui pärandvara koosseisu ja selle väärtuse hindamise aeg on sarnaselt kehtiva õigusega pärandi avanemise aeg, siis ei saa pärandvara maksejõuetuks muutuda. Kogu inventuuri mõte on kajastada nimekirjas teadaolev n-ö positiivne vara ja nõuded. Varalise seisu muutumatus on üks inventuuri tagajärgi. Eeldatakse, et rohkem n-ö aktivat ega kohustusi pärandajal ei olnud ja seetõttu ongi ülejäänud nõuete eest ette nähtud vastutuse piiramine üksnes alusetu rikastumise ulatusega (PärS § 143 lg 3), mis ei saa ületada pärandvara nimekirjas kajastatud positiivse vara väärtust. Kui jääda nende lähtealuste juurde, ei ole võimalik, et pärandvara oleks ajutiselt maksejõuetu.

9.4. Milliseid võlausaldajate nõudeid ja millises ulatuses pärandvara maksejõuetuse hindamisel arvesse võtta?

Kui jääda pakutud lahenduse juurde, kus on võimalik see, et pärandvara inventuur on tehtud, kui ka see, et eelnevat pärandi inventuuri tehtud ei ole oleks põhjendatud viidata võlausaldajate nõuetele laiemalt. Sellisel juhul jääks aga selgusetuks, kuidas arvestatakse pärija arvestusliku piiratud vastutusega. Vajalik on täpsustada, kes on pärandvara pankrotimenetluses pankrotivõlausaldaja (vt ka järgmine).

Eraldi küsimus on, millest lähtuda pärandvara väärtuse hindamisel, kui inventuuri ei ole tehtud. Nagu eespool viidatud, peaks arvestusliku mudeli kasutamisel olema selgelt määratletud aeg, mille seisuga pärandvara väärtust hinnatakse. See väärtus saaks olla sihtvara suuruse hindamise aluseks, mille ulatuses pärandvara pankrotimenetluses võlausaldajate nõudeid rahuldada võiks.

Kui jääda pärija vastutuse arvestusliku piiramise mudeli juurde (*pärandvara väärtus mitte pärandvara*) ka pärandvara pankroti korral ja lähtutakse senistest väärtuse hindamise alustest (PärS § 139 lg 8), siis ei oleks võimalik esitada nõudeid, mis ületavad pärandvara n-õ aktiva väärtust pärandaja surma ajal. Kui pärandvara väärtus on pankrotivara arvestamise alus ja see määratakse pärandaja surma aja seisuga, on kajastatud positiivse vara ulatus vastutuse ja pankrotivara ülempiir. Enamasti vastanduksid sellele võlausaldajate üleskutsemenetluses tähtaegselt esitatud nõuded ja ülejäänud võlausaldajad saaksid nõuded esitada vaid ulatuses, milles pärija oleks kuni vastutuse ülempiirini rikastunud (PärS § 143 lg 3).

9.5. PankrS § 8¹ lisamine

Kui PankrS § 8¹ lg-s 2 sätestatakse, et pärija on menetlusosaline, siis juhul, kui pankrotiavalduse on esitanud testamenditäitja või pärandi hooldaja, võib täpsustamist vajada see, kuidas nende ja pärijate menetlusõigused suhestuvad. Üldiselt on võlgniku pankrotiavalduse korral menetlusosaline isik, kes on pankrotiavalduse esitanud. Menetlusosaline saab menetluses osaleda ja määruste peale kaevata.

Kui PankrS § 8¹ lg-s 3 sätestatakse, et võlgniku pärija suhtes kohaldatakse võlgniku kohta sätestatud, võib jällegi tekkida pärijate ja testamenditäitja või pärandi hooldaja menetlusõiguste teostamise osas ebaselgus. Sama kehtib ka lg 8 ajutise esindaja puhul.

Lisaks jääb lg 3 eesmärk mõneti ebaselgeks. Sättes on kasutatud sõnastust, mis viitab PärS § 130 rakendumisele üldõigusjärgluse põhimõttest lähtuvalt, kuid täpselt ei ole aru saada, kuidas see peaks pärandvara pankrotimenetluse kontekstis rakenduma ning millised on lg 3 menetluslikud tagajärjed.

Selle asemel võiks olla sättes määratletud, kas pärandvara pankroti korral käsitatakse pärijaid kui füüsilisest või juriidilisest isikust pankrotivõlgnikke, ning tuleks täpsustada, millised füüsilisest või juriidilisest isikust pankrotivõlgniku kohta toodud erisätted kohalduvad pärandvara pankroti korral. Seda on võimalik teha ka viiteliselt. Näiteks saab märkida, et pärandvara pankrotimenetluses kohaldatakse füüsilisest isikust pankrotivõlgniku kohta sätestatud, kui käesolevas seaduses ei ole ette nähtud teisiti. Teisiti on ette nähtud nt sama sätte lg-s 4 ja PankrS § 35 lg 1 täienduses. Seevastu, kui pigem on leitud, et pärandvara peaks käsitama nagu juriidilisest isikust pankrotivõlgnikku, millele viitab nt PankrS § 1 lg 4 maksejõuetuse hindamine, saaks viite teha vastupidiselt.

PankrS § 8¹ lg-s 5 on soovitud täpsustada pärandvara pankrotivõlausaldaja mõistet. Kasutatud sõnastus võib olla eksitav, sest sellest ei nähtu, et mõeldud on üksnes pärandaja korraldustest tulenevaid nõudeid, mis kolmandatel isikutel olla võivad.

Kindlasti ei peaks pärandvara pankrotimenetluses saama nõudeid esitada nt pärija alaealine laps, kellel on tekkinud enne pärandvara pankroti väljakuulutamist elatisnõue pärija vastu. Lg 5 sõnastus praegusel kujul seesuguseid nõudeid aga just hõlmaks. Lg-te 3 ja 5 asemel võiks olla defineeritud pärandvara võlausaldaja mõiste, kust nähtuks, et hõlmatud on võlausaldajad, kellel on õigus nõuda nõude rahuldamist pärandvara arvel.

Selleks tuleks otsustada, keda pärandvara võlausaldajateks kvalifitseerida.

Üldisem soovitus, mis ei ole seotud ühegi välja pakutud muudatusega, **oleks kaaluda aegumistähtaja** sätestamist pärandaja võlausaldajale kohustuse täitmise nõudmiseks pärijalt. Võrdlusena on Saksamaal regulatsioon, kus võlausaldajale on antud võimalus esitada nõue

pärija vastu aasta jooksul. Sarnane lähenemine tagaks õigusselguse ja kindluse. Pärija piiratud vastutuse reservatsiooni võimalust lahendite tegemisel (TsMS § 445 lg 4) kasutavad menetlusosalised teadlikkuse vähesuse tõttu harva ning ebaselge on, kuidas hiljem täitemenetluses tagada pärija piiratud vastutusega arvestamine. Täitedokumentiks oleva kohtulahendi olemasolul on keeruline pärija piiratud vastutuse põhimõtet ühegi TMS-i õiguskaitsevahendi alla mahutada.

Analüüsis on täpsustatud, et õigus osaleda võlausaldajana pärandvara pankrotimenetluses sõltub kohustuse iseloomust. Eeskuju saab võtta PärS § 142 lg 1 määratlusest. Hõlmatud peaksid olema kõik võlausaldajad, kellel oli nõue pärandaja vastu eluajal, kuid pärandaja kestvusuõlasuhete puhul ka sellised võlausaldajad, kelle nõue pärandaja vastu muutus sissenõutavaks pärast pärandi avanemist. Siis peaksid olema hõlmatud PärS § 142 lg 1 p 1 nõuded ning erijuhuna pärandaja korraldustest tulenevad nõuded ja pärijate nõuded pärandaja vastu, mida võlasuhte poolte kokkulangemise tõttu lõppenuks ei loeta.

PankrS § 8¹ lg-s 7 on soovitud reguleerida füüsilisest isikust pankrotivõlgniku pankrotimenetluse üleminekut pärandvara pankrotimenetluseks. Keskne küsimus, mis siinjuures lahendada tuleks, on see, kas pankrotimenetlust jätkatakse lõpuni nende võlausaldajatega, kes jõudsid enne pärandaja surma pankrotimenetluses nõude esitada või kaasatakse ka uued võlausaldajad.

Olemasolevad vs. uued võlausaldajad eeliseid ja puudusi on käsitletud analüüsi alaosas IV. Analüüsis on välja pakutud lahendus, et uusi võlausaldajaid ei tuleks kaasata, sest selliselt saadud eelised kaaluvad uute võlausaldajate õiguste riive üles. Võimalik on asuda ka teisele seisukohale, uute võlausaldajate kaasamisega seotud kitsaskohad on analüüsis samuti nimetatud. Käesoleval kujul ei kajastu lg-s 7, kumma lahenduse kasuks on otsustatud. Sätet tuleks täpsustada selliselt, et oleks selge, millised võlausaldajad on hõlmatud.

PankrS § 8¹ lg-s 8 on antud kohtule võimalus määrata ajutine esindaja, eeldada võib, et määrusega. Selge peaks olema, milline on ajutise esindaja pädevus, kui pikad tema volitused on, mis on nende volituste aluseks (kohtumäärus (?)), millises korras saab ajutise esindaja asemel pärija menetlusse astuda.

Praktikas ei ole pärijate väljaselgitamine kindlasti lühiajaline protsess. Eriti pärandvara puhul, mis on koormatud võlgadega, tehakse keskmiselt 50–60 loobumisavaldust. Iga pärija saab otsustada pärandi vastuvõtmise üle kolme kuu jooksul alates pärimisõiguse teadasaamisest. Pigem kestavad pärimismenetlused 2–3 aastat. Üleskutsemenetlus ja selle kaudu KOV-i pärijaks saamine PärS § 125 lg 4 kaudu ei tähenda samuti, et notarid pärijaid välja ei selgitaks. Kui on teada, et isikul võib olla pärijaid, kuid neid ei leita üles, ei väljasta notarid ka PärS § 125 lg 4 eelduse kaudu KOV-ile pärimistunnistust. Seda enam on oluline, et selge oleks ajutise esindaja volituste alus ja ulatus.

Kui ajutine esindaja on mõeldud seni, kuni mõni pärija on selgunud, peaks ette nägema, et kohus vabastab ajutise esindaja enda ülesannetest, kui pärija on selgunud. Sel juhul peaksid selged olema ka menetluslikud tagajärjed, kas menetlus selleks ajaks peatub (vrd TsMS § 353). Samuti on võimalik, et lisaks pankrotimenetlusele on ka muid küsimusi, milleks pärandi hooldaja määramine on tarvilik. Kes peaks tagama kommunaalkulude maksmise, jalutama pärandaja koeraga või tagama, et pärandajale kuulunud kinnisvara kütmata jätmise korral veetorud lõhki ei külmuks. Kas see on ajutise esindaja / pankrotihalduri / pärandi hooldaja ülesanne? Kas kohtud peaksid jätma ajutise esindaja olemasolul pärandi hoiumeetmete rakendamise avalduse menetlusse võtmata?

PankrS § 8¹ lg-s 9 antakse ajutisele haldurile või pankrotihaldurile võimalus pärimismenetluse algatamiseks. Ajutine haldur saaks esitada avalduse eeldusel, et täiendavalt on peetud

vajalikuks nimetada ajutine haldur. Seletuskirjas on toodud PärS § 166 lg 1, mis annab isikute ringi, kes saavad pärimismenetluse algatada, haldureid sättes nimetatud ei ole.

Kui PärS § 166 lg-t 1 täpsustada ei soovita, mis võiks olla siiski asjakohane, võiks seletuskirjas olla lause, millise lg-s 1 nimetatud isiku alla haldur paigutub. Samuti kuna pärimismenetluse algatamisega kaasneb notari tasu, tuleks täpsustada, kas ja kuidas saab haldur pärast nimetatud kulu tegemist hüvitamist taotleda (NotTS § 31 p 32). Üldreeglina on sätestatud, et pärijad peaksid kandma pärimismenetluses tehtud toimingutega seotud kulud. Ka see võib vajada täpsustamist.

9.6. PankrS § 12 lõike 1^a täiendamine

Õige on tähelepanek, et pärandvara pankrotiavalduse esitamiseks võivad olla lisaks pärijale õigustatud ka muud isikud. Kaaluda võiks sõnastuse täpsustamist, et oleks aru saada, et tegemist ei ole alternatiividega, vaid mõeldud on seda isikut, kes pärandvara pankrotiavalduse esitas.

Samuti vajaks täpsustamist see, kuidas saavad menetluses osaleda kaaspärijad. Nad on pärandvarasse kuuluvate asjade ühisomanikud, samas kohalduvad pärandvara valitsemisel kaasomandi sätted (PärS § 147). Ei ole ebatavaline, et kaaspärijaid võib olla nt viis.

Kas mitu esitatud avaldust liidetakse? Kas kättetoimetamine peaks toimuma kõigile kaaspärijatele võid ainult neile/temale, kes pärandvara pankrotiavalduse esitas? Samuti võib olla korraga näiteks neli pärijat ja testamenditäitja.

Kui pärijaid on mitu, tekib küsimus, kas nad peavad üksnes ühiselt tegutsema. Nt kas nad saavad esitada pankrotimääruse peale määruskaebuse üksnes ühiselt. Millised on tagajärjed, kui kaaspärijad ei ole üksmeelel nt selle osas, kas määruskaebust esitada?

PankrS § 4 lg 2^a osas on seletuskirjas viidatud, et kaaspärijad saavad pärimismenetluses enda menetlusõigusi iseseisvalt käsutada. Ebaselge on, kas sellest võiks järeldada, et soov on ka see, et kaaspärijad saaksid pärandvara pankrotimenetluses iseseisvalt osaleda. Lahendamist vajavad sel juhul menetluslikud tagajärjed. Jõustunud lahend on TsMS § 457 lg 1 kohaselt siduv üksnes menetlusosalistele, samas ei ole ilmselt mõeldav, et pärandvara pankrot saaks samal ajal olla välja kuulutatud ja mitte välja kuulutatud siis kui ühe kaaspärija esitatud määruskaebus pankrotimäärusele rahuldataks.

9.7. PankrS § 15 täiendamine lõikega 2^a

Õige on seletuskirjas toodud märkus, et ebaselgust võib tekitada see, millised füüsilisest isikust pankrotivõlgniku kohta mõeldud sätted kohalduvad. Selleks on vajalik täiendustele mõelda läbivalt (vt ka küsimus PankrS § 8^a juures). Kohane on teha täpsustus pärandvara pankroti kohta PankrS §-s 15, täiendused on vajalikud ka läbivalt, sh peaks olema nt viiteliselt selge, kas ja kui siis millises ulatuses üleüldse füüsilisest või juriidilisest isikust pankrotivõlgniku kohta sätestatu kohaldub.

Esimene küsimus, mis sätte sõnastusega tekib, on see, kuidas ja millise aja seisuga arvestada pärandvara väärtust. Tegemist on läbiva küsimusega, mis on seotud pärija ja pärandaja varamasside lahutamata jätmisega arvestusliku vastutuse piiramise kontekstis (vt eespool nt PankrS § 1 lg 4 küsimuste juures).

Mõelda võib sellele, et seletuskirjast nähtuks selgelt, et kohtule seatud kümnepäevane tähtaeg kohaldub ka juhul, kui inventuur on tehtud, kui selline on sätte mõte.

9.8. PankrS § 20 täiendamine lõikega 4 ja § 35 lg 1 täiendamine p-ga 3^a

Esimene küsimus (vt ka eespool käsitletud pärandvara väärtuse ja pankrotivara mõiste määratlemise problemaatika) on, kuidas sisustada pärandvara käsutamise keeldu, mida võib kohaldada kogu vara või osa suhtes. Võrdluseks eelnõus on PankrS § 35 lg 1 p 3^a osas piiratud

pankrotivaraga, mille osas käsutuspiirangute rakendamine oleks samuti problemaatiline, sest pankrotivara mõiste ei anna edasi, millised esemed ja millise aja seisuga selle hulka hõlmatud on (vt § 1 lg 4). Küsimus pankrotivara mõiste sisustamisest tekib ka **PankrS § 36 lg 6¹** osas.

Pärandvara hulka võis kuuluda pärandi avanemise ajal nt korter, mille kaaspärijad on ühiselt maha müünud ja saanud 50 000 eurot. Kui lähtuda pärandvarast nii nagu inventuuri puhul, surma aja seisuga, kuuluks korter pärandvara hulka. Ilmselt ei ole PankrS § 20 lg 4 käsutuspiirangud mõeldud aga pärandi avanemise ajal olemas olnud esemetele rakendamiseks. Pankrotivara mõistet kasutades võiks sättel olla loogilisem rakendusala, lisades siia juurde, et sel juhul peaks ka pankrotivara mõiste olema selgelt määratletud.

Ühtselt tuleks määratleda varamass, mille suhtes pärandvara pankrotimenetlust läbi viiakse, samuti määratleda pankrotivara mõiste ja selle väärtuse hindamise aeg. Näide: pärandajal on kaheksa pärijat, mis on arvestusliku väärtuse piiramise tõttu segunenud pärandaja varaga. Millised esemed kuuluvad arvestuslikult eraldatud pärandvara hulka, millised esemed moodustavad pankrotivara?

Märksa lihtsam oleks pankrotimenetluse tagajärjena ette näha pärijate ja pärandaja vara arvestusliku lahutamise asemel esemeline lahutamine koos pankrotivara kindlaks määramisega pankroti väljakuulutamise aja seisuga. Vahepealsed pärijate tehingud saaks kehtima jääda, surrogatsiooni korras omandatu kuuluks samuti pankrotivarasse ning kahjulikud tehingud saaks vajadusel tagasi võita (vt analüüs).

Kuna pankrotiavalduse saavad esitada lisaks pärijatele ka testamenditäitja ja hooldaja, oleks ebatäpne sõnastada ilmselt sätteid üksnes pärijale viitamise kaudu. Kui just ei soovita luua võimalust kohaldada käsutuspiiranguid pankrotimenetlusvälisele isikule.

Ka see on läbiv märkus, vt ka **PankrS § 29 lg-te 8¹ ja 8² ning § 36 lg 6¹** puhul, millele võiks mõelda, arvestada olukordadega, mil pärija ei ole menetlusosaline (kui just ei ole soovitud lahendust, et menetlusosaline oleks pärija ka juhul, kui pankrotiavalduse on esitanud testamenditäitja või pärandi hooldaja, vt ka PankrS § 8¹).

PankrS § 44 lg 1¹ korral võib mõelda sõnastuslikule täpsustusele. Sättest tuleneks justkui, et pärandvara pankrotimenetluse raames saaks võlausaldajad esitada nõudeid PankrS-s sätestatud korras, samas kui väljaspool menetlust saaksid nad seda teha suvaliselt.

Ilmselt oleks mõttekas ja vajalik niikuinii defineerida alustuseks see, kes on pärandvara võlausaldaja / pankrotivõlausaldaja, ning sellest definitsioonist lähtudes saaks mujal sätetes kasutada viidet pärandvara võlausaldajale. Selliselt on selge, et mõeldud on isikuid, kes saavad nõuda enda nõude rahuldamist pärandvara arvel, ükskõik kas nad juba on pärandvara pankrotimenetluse raames nõude esitanud või mitte.

Mõelda võiks ka sellele, milline on pankrotihalduri tasu ja kulude arvestamise alus pärandvara pankrotimenetluses. Seletuskirjas viidatud **PankrS § 66 lg 11¹** eelnõust ei leidnud.

9.9. PankrS § 108 muutmine

Sõnastuslik tähelepanek, relevantne ka muude sätete puhul. Pärandvara hõlmab nii õigusi kui ka kohustusi ehk aktiivat ja passivat (PankrS §-d 2, 130). Viidates pärandvarale pankrotivara kontekstis on ilmselt mõeldud pärandaja n-õ positiivset vara.

Eelnevalt on toodud tähelepanekud selle kohta, miks senise arvestusliku pärandaja ja pärijate varamasside lahutamise mudelit on keeruline pärandavara pankrotimenetlusse üle kanda. Käesolev säte ilmselt arvestuslikust vastutuse piiramise mudelist ei lähtu, seetõttu tuleks seda arvestada ka seotud sätete puhul (vt nt PankrS § 1 lg 4 ja PärS § 143 eespool). Kui võtta aluseks viidatud sättes toodud sõnastus, võiks lähenemine olla sarnane analüüsis pakutud lahendusega,

kus pärandvara pankroti väljakuulutamise tagajärg on siiski pärandaja ja pärijate varamasside esemeline lahutamine.

Kui soovida jääda eelnevates sätetes kajastuva arvestusliku varamasside lahutamise mudeli juurde, tuleks seda pankrotivara mõiste määratlemisel arvestada. Pankrotivara peaks hõlmama selgelt määratud ajahetkes (inventuuri puhul seni pärandi avanemise aeg) määratud pärandvara väärtust. Selle mudeli puhul oleks PankrS § 108 lg 2¹ praegune sõnastus ebatäpne.

9.10. PankrS § 116¹ lisamine

Sättes on kindlaks määratud, mis saab PärS § 142 lg 1 p-s 3 nimetatud nõuetest, ja sätestatud eeldused nende tagasivõitmiseks. Kuna loetelu on alternatiividena, mitte kaskaadina, võiks olla lisatud sõna „või“.

Samuti on täpsustatud PärS § 142 lg 1 p 1 nõuete tagasivõitmise võimaluse välistamine. Käsitlemata on tõenäoliselt teadlikult PärS § 142 lg 1 p 2 nõuded ehk võlausaldajate nõuded, mis tavaliselt moodustavad suurema osa nõuetest. Kas võlausaldajatele nõuete täitmise käsitlemata jätmise mõte on selles, et ka neid tehinguid ei saa tagasi võita? Kui ei saa, oleks see kindlasti üks mõeldav lahendus, küsimusi võib aga tekitada see, kas tegemist ei oleks võlausaldajate ebavõrdse kohtlemisega.

Ilmselt oleks üsna ebaõiglane välistada tagasivõitmine PankrS § 142 lg 1 p 2 kõigi kohustuste täitmise puhuks, samas andes pärija vastu sel juhul kahju hüvitamise nõude. Kasu on saanud võlausaldajad, kelle nõue on täidetud, pärija vastutus peaks olema piiratud. Ta ei peaks seetõttu, et ta on vahepeal nt tasunud võlausaldajate sissenõutavaks muutunud nõudeid, tasuma topelt sama osa pärandvara pankrotimenetlusse.

Pigem võiksid nii PankrS § 142 lg 1 p-d 2 ja 3 toimingud olla tagasivõidetavad, lihtsalt erinevatel alustel. Pärandaja korraldused nagu kinked, toimingud juhul, kui nendega oleks kahjustatud süüliselt teiste võlausaldajate huve. Küsimusi tekitab võlausaldajate võrdne kohtlemine, kuid kui vara ebapiisavus veel ilmnenu ei olnud ja pärija kohustusi täitis, ei peaks ta topelt ka pärandvara pankrotimenetlusse raha tasuma. Pigem peaks ebavõrdse kohtlemise korral esitama nõude võlausaldaja vastu, kes raha sai. Seda võimaldaks tagasivõitmine.

PankrS § 146 lg 1 p 2¹ (vt eespool PankrS § 1 lg 4). Kui eripärased pärimisõiguslikud nõuded saab pärandvara pankrotimenetluses esitada, peaks lisaks täpsustama nende eripäraste nõuetega seotud eriregulatsiooni, et selge oleks, kas pärija vastutus nende eest on piiratud pärandvara või selle väärtusega või vastutab pärija ka isikliku varaga. Kui on kohustusi, mille eest pärija vastutaks ka isikliku varaga (sh sõltumata inventuurist või pankrotist), võib mõelda, kas kulud peaks rahuldama pankrotimenetluses eelisjärjekorras.

9.11. PankrS § 175 täiendamine lg-ga 1²

PankrS § 175 lg 1² seondub üldisem märkus. Pärandvara pankrotimenetluse keskne mõte peaks olema selgitada välja positiivne vara, nõuded ning pärija vastutuse ulatus. Kuigi eelnõuga PankrS §-d 167 ja 168 ei ole pärandvara pankroti osas täpsustatud, on tegelikult pärandvara pankroti tagajärjed pärija vastutusele üks kesksemaid küsimusi.

Kui pärija vastutus ka tegelikult pärandvara pankrotiga piiratud oleks, ei peaks saama tema vastu pärast pankrotimenetlust pärandvaraga seotud nõudeid esitada. Pärandvara pankrotimenetlus võiks üldse keerulise protseduurita välja näha nimekirja koostamisena ja positiivse vara võrdeliselt ja vastavalt rahuldamisjärkudele jagamisena. Pärandvarasse ei tule tõenäoliselt raha juurde pärast pankrotimenetlust, pärija käitumist nõuete rahuldamisel ei tuleks jälgida, veel enam kohustustest vabastamise menetlust kohaldada, sest varamass (olgu siis millal iganes ta koosseis ja väärtus kindlaks tehtud) on muutumatu suurus. Pärandaja on surnud. Pärija ja pärandaja varamasside lahutamise ees ei saa pärija võimalus raha teenida ja tööl käia

kuidagi mõjutada pärandvara maksejõulisust, sest pärija maksevõime ei puutu asjasse. Pärandaja aga samuti enam raha ei teeni. Ainus, mis saaks kõne alla tulla, oleks varalt saadav kasu (nt üüritulu), kui eset maha ei müüda. Sel juhul oleks tõenäolisem, et maksejõuetuse olukorda ei ole või oleks võimalik vara väärtuse suurenemine. Millest saaks kasu tõenäoliselt kolmas isik, kes pärandvaras olnud eseme on soetanud?

Eelnevast tulenevalt tuleks läbi mõelda pärandvara pankrotimenetluse tagajärjed komplekselt, kohustustest vabastamise menetluse jätkumist oleks keeruline ette kujutada. Pankrotihaldur on väljamaksed teinud ning vara juurde ei teki. Sama mõtet toetab ka eelnõu täiendus **PärS § 143 lg-s 4**, kus seletuskirja kohaselt vastutab pärija pankrotimenetluses esitamata nõuete eest üksnes rikastumise ulatuses.

9.12. Täiendused PärS §-s 137

PärS § 137 lg 2. Kogu kriitika on seni suunatud sellele, et inventuuri nõudmise alusena on PärS § 137 lg-s 2 reguleeritud olukord, kus esitada tuleks pärandvara pankrotiavaldus. Kui säte endiselt alles jääb, muutuvad pankrotiavalduse esitamise ja inventuuri alused täpselt samaks. Seletuskirjas ei ole põhjendatud, miks PärS § 137 lg 2 ei kustutata, ega täpsustatud, millisel juhul peaks pärija pärandvara maksejõuetuse korral esitama inventuuriavalduse, millal pankrotiavalduse, ega seda, miks inventuuriavalduse esitamise võimalus alles on jäetud. Kui mõte on olnud anda pärijale võimalus inventuur läbi viia, et pankrotimenetlust oleks kergem korraldada, võiks selle ka nii sättes siduda.

PärS § 137 osas sõnastusliku täpsustusena. Kui senine PärS § 137 lg 2 kustutatakse, siis kaoks viide notariaalse tõestamise vorminõudele. PärS § 137 lg 1 vorminõuet ette ei näe, lg 2 näeb. Sätted võiksid olla vorminõude osas ühtlased, ilmselt on mõeldud, et notariaalse tõestamise vorminõue laieneks kõigile juhtudele, mil inventuuri nõutakse sõltumata ajast.

9.13. Täiendused PärS §-des 143, 144

Küsimus seondub ka **PankrS § 13 lg 2¹** muudatusega. Milline on inventuuri tegemisel pärandvara nimekirja tähendus. Kui inventuur on tehtud ja pärast seda esitatakse pärandvara pankrotiavaldus, siis PankrS § 143 lg 3 kohaselt peaks olema pärija vastutus hilinenud nõuete eest piiratud üksnes juhtudega, mil alles on veel n-õ positiivset vara. PärS § 143 muudatustega ei täpsustata, et hilinenud nõudega võlausaldajate osas kohalduks eritagajärjed (sh tagasiulatuvalt), kui hiljem esitatakse pärandvara pankrotiavaldus.

Eelnõu tekstist tundub, et soov oleks, et pärandvara pankrotimenetluses saaks esitada nõudeid kõik võlausaldajad, k.a need võlausaldajad, keda loetakse inventuuri korral hilinenud nõudega võlausaldajateks. Kuidas (ja vajadusel tagasiulatuvalt) võimaldada neil esitada pankrotimenetluses nõue täies ulatuses?

Eespool on välja toodud, miks pärandaja ja pärija varamasside arvestuslik lahutamine on pärandvara pankrotimenetluse jaoks sobimatu (vt nt § 1, 8, 20, 35). Sellest lähtuvalt on ettepanek näha ette vastutuse piiramise mudelina varamasside esemeline lahutamine ning kuna see oleks selliselt pankrotimenetluse puhul, võiks see olla ka inventuuri aluseks olev mudel. Varamasside arvestuslik lahutamine ei aita määrata pankrotivara, ebaselgeks jääb pärija vastutuse ulatus, käsutuskeelu rakendamine, vara arestimine ja halduri pädevus nt kaheksa pärija ja pärandaja varamassi segunemisel. Eelnõu ei anna vastust ka sellise mudeli jaoks pärandvara väärtuse hindamise aja kohta.

10. Muud märkused:

Seletuskirja p 2.3 eelviimases lõigus peaks „PankrS § 2 lõigete 2 ja 3“ asemel olema mingi muu paragrahv (§ 1?), kuna PankrS § 2 ei sisalda lõikeid.

Eelnõu § 1 p 35 (§ 31 täiendamine) lg 11 p 2 puhul on tegemist tautoloogiaga (maksejõuetust eeldatakse, kui ...võlgnik võib olla muutunud maksejõuetuks).

Eelnõu § 1 p 107 (§ 104 lg 1 täiendamine) Lause „ Haldur edastab vastuväite vastuväite saanud võlausaldajale“ on ebaõnnestunud. Miks peaks haldur isikule, kes on vastuväite juba saanud, selle uuesti edastama? Hästi ei ole ka aru saada, milline on sätte tekst pärast muudatusi (st kas praeguse lg 1 teine lause jääb sättesse või mitte).

PankrS § 153 p 5 on põhjendatud, p 7, millele on viidatud seletuskirjas, eelnõust seda ei leia.